

BOSHLANG'ICH SINFDА МАТЕМАТИКА О'QITISH METODLARI

*Jumabeva Dilbar
Qdirniyazova Gulnaz
Orinbaeva Aysuliu*

*Nukus davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-kurs talabalari*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida foydalaniladigan o'qitish metodlari va ularning qo'llanilishi, o'qitish metodlarining olimlar tomonidan klassifikatsiyalanishi haqida to'xtab o'tilgan.

Kalit so'zlar: o'qitish metodi, didaktika, metodika, klassifikatsiya, induksiya, deduksiya, analogiya, "Metodika" kitobi.

O'qitish metodi tushunchasi didaktika va metodikaning asosiy tushunchalaridan biridir. Didaktika va metodikaga oid hozirgi zamon ishlarining ko'pchiligida o'qitish metodlari o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatlari usullari, bo'lib, bu faoliyat yordamida yangi bilimlar, malaka va ko'nikmalarga erishiladi, o'quvchilarning dunyoqarashlari shakllanadi, ularning qobiliyatlari rivojlanadi, deb tavsiflanadi.

O'qitish metodlari klassifikatsiyasiga har xil yondashishlar mavjud bo'lib, eng maqsadga muvofiq har xil metodlarni o'z ichiga olgan klassifikatsiya bu akademik Yu. Babanskiy bergan klassifikatsiyadir. Umuman olganda, o'qitish metodlari o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatidan iborat ekanligini biz yuqorida ko'rib o'tdik. Binobarin, bunday faoliyat tashkil qilish, rag'batlantirish va kontrol qilishni nazarda tutadi: Shunga ko'ra o'qitish metodlari

ham uchta katta gruppaga bo'linadi:

- 1) o'quv-bilish faoliyatini tashkil qilish metodlari;
- 2) o'quv-bilish faoliyatini rag'batlantirish metodlari;
- 3) o'quv-bilish faoliyatining samaradorligini kontrol (nazorat) qilish metodlari.

O'quv -bilish faoliyatini tashkil qilish metodlarini bir nechta gruppalariga bo'lib klassifikatsiyalash mumkin.

I. O'quvchilar bilim oladigan manbalar bo'yicha, og'zaki, ko'rsat mali va amaliy metod (tushuntirish suhbat, hikoya, kitob bilan ishlash va h.k.); ko'rsat mali metodlar (atrof-tevaraqdagi predmet va xodisalarni kuzatish); II. O'quvchi fikrining yo'nalishi bo'yicha; induksiya, deduksiya va analogiya; metodlar.

III. Pedagogik ta'sir o'quvchilarning o'qishda mustaqillik darajasi bo'yicha o'qituvchi boshchiligida bajariladigan o'quv ishi metodi; o'quvchilarning mustaqil ishlari metodi.

IV. O'quvchilarning mustaqil aktivliklari darajasi bo'yicha; izohli -illyustrativ metod; reproduktiv metod; bilimlarni muammoli bayon qilish metodi; qisman izlanish va tadqiq qilish metodi.

L.V.Zankov esa tadqiqotlarida ko'rsatma vositalaridan foydalanishning 4 ta asosiy formasi aniqlagan:

1. O'qituvchi so'z yordamida o'quvchilarning kuzatishlarini boshqaradi;
2. Og'zaki tushuntirishlar ob'ektga ko'rinmaydigan tomonlari haqida ma'lumot beradi.
3. Ko'rsatma qo'llanmalari o'quvchilarning og'zaki tushuntirishlarini tasdiqlovchi illyustratsiya bo'lib xizmat qiladi.
4. O'qituvchi o'quvchilar ko'zatishlarini umumlashtirib, umumiy xulosa chikaradi

Induksiya metodi bilishning shunday yo'lini, bunda o'quvchining fikri birlikdan umumiylikka, xususiy xulosalardan umumiy xulosaga boradi. Boshlang'ich sinflarda induksiya metodi bilan uzviy bog'liq holda deduksiya metodidan ham keng foydalaniladi.

Deduksiya metodi bilishning shunday yo'liki, bu yo'l umumiyroq bilimlar asosida yangi xususiy bilimlarni olishdan iboratdir. Deduksiya bu umumiy qoidalardan xususiy misollarga o'tishdir. Induktiv va deduktiv xulosalarga misol keltirsak, 1-sinf o'quvchilarga yig'indi bilan qo'shiluvchilar orasidagi bog'lanishni tushuntirish uchun bolalarni xulosaga induktiv yo'l bilan olib kelamiz.

$$4 + 3 = 7$$

$$7 - 4 = 3$$

$$7 - 3 = 4$$

Ko'rsatmalilikdan foydalanib, oldin hamma doirachalar kanchaligi topiladi. $(4+3=7)$ Shundan keyin 4 ta doiracha surib qo'yiladi, bunda bolalar 3 ta doiracha, ya'ni 2- qo'shiluvchi $(7 - 4 = 3)$ qolishiga ishonch hosil qilishadi. Keyin 7 ta doirachalar 3 ta doiracha ayirilsa, 4 ta doiracha ya'ni birinchi qo'shiluvchi qolishiga ishonch hosil qiladi. $(7 - 3 = 4)$ Boshqa shunga o'xshash misollar bajariladi, o'quvchilar o'zlari ushbu umumiy xulosani ifodalashadi; agar yig'indidan birinchi qo'shiluvchi ayirilsa, ikkinchi qo'shiluvchi keladi, agar yig'indidan ikkinchi qo'shiluvchi ayirilsa, birinchi qo'shiluvchi qoladi. Shuni ta'kidlash kerakki, chiqarilgan deduktiv xulosalar asosida yotuvchi umumiy qoidalar induktiv yo'l bilan olingan bo'lishi albatta, shart emas. Masalan, II sinf o'quvchilarini yangi amal ko'paytirish amali bilan tanishtirayotib, o'qituvchi ko'paytirish bu bir xil qo'shiluvchilarni qo'shish ekanini tushuntiradi.

Analogiya - shunday xulosaki, bunda predmetlar ba'zi belgilarning o'xshashligi bo'yicha bu predmetlar boshqa belgilari bo'yicha ham o'xshash, degan taxminiy

xulosa chiqariladi. Masalan, uch xonali sonlarni qo'shish va ayirishning yozma usullarini ko'p xonali sonlarni qo'shish va ayirishga o'tkazish analogiyani qo'llanishga asoslangan. Masalan:

$$\begin{array}{r} 752 \\ +246 \\ \hline 998 \end{array} \quad \begin{array}{r} 4752 \\ +3246 \\ \hline 7998 \end{array} \quad \begin{array}{r} 837 \\ +425 \\ \hline 1262 \end{array} \quad \begin{array}{r} 6837 \\ -2425 \\ \hline 4412 \end{array}$$

Bunday misolarni echgandan keyin o'quvchilar o'zlari ko'p xonali sonlarni yozma qo'shish va ayirish uchun xonali sonlarni yozma qo'shish va ayirishdek bajariladi deb xulosa chiqariladilar.

L.N.Skatkinning "Metodika" kitobida kitobning boshida metodikanig umumiy masalalariga daxldor bo'lgan boblarida avtorning tilida ko'plab metod so'zi uchraydi. Lekin xususiy masalalariga bagishlangan boblarda avtor "metod" so'zi o'rniga "usul" so'zi ishlatilgan. Kitobning oxirida metodikaning tarixiy taraqqiyotiga bag'ishlangan bobida avtor gapida qaytadan metod terminini ishlatadi. U metodga qo'yidagicha ta'rif beradi. "O'qitish metodlari - bu darsda o'quvchilarning bilish faoliyatlarini tashkil etish usullaridandir".

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, metod tanlashdan oldin darsning o'quv tarbiyaviy maqsadlarini aniqlab olish, o'quv materialini mazmunini konkretlashtirib olish, unda asosiylarini ajratib bilish, uni mantikan tugallangan elementlarga ajratish kerak. Harbir bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi dars jarayonida qanday metodlardan natijali ravishda foydalanishni va uning katta ahamiyatga ega ekanligini bilmog'i lozim.

Foydalaniladigan adabiyotlar:

1. N.U.Bikbayeva, F.I.Sidelnikova, G.A.Adambekova "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" Toshkent. 2015 yil.
2. Jumayev M.E, Tadjiyeva Z.G`. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. (OO'Y uchun darslik.) Toshkent. "Fan va texnologiya" 2015 yil.
3. O'.Q.Tolipov, M.Usmonbayeva "Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari" Toshkent "Fan" 2006 yil, 3-bob, 149-183-betlar.
4. Sh.R.Rayxonov "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish usuliyoti (ma'rurazalar matni) 1-qism. Buxoro 2016. 54-70-betlar.
5. Boshlang'ich sinf matematika darsliklari (I, II, III, IV sinflar uchun).
6. Boshlang'ich ta'lim jurnali maqolalari 2018 y. 2-son, 30-31-betlar (Gulchehra Xo'jayeva maqolasi) 2018 y. 2-son, 22-23-betlar (M.Zayniddinova maqolasi) 2018 y. 4-son, 30-31-betlar (Zebo Qutliyeva maqolasi) 2018 y. 6-son, 30-31-betlar (Iroda Xolmirzayeva maqolasi) 2018 y. 11-son, 26-27-betlar (Xolida Yo'ldosheva maqolasi)